

Н.Б. Калкаева¹ , Д.Ж. Белхожаева¹ , А.Н. Турғынбай^{1*}
¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
 (e-mail: nesibeli77@mail.ru, dinar_15@list.ru, *turgynbaian@gmail.com)

ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ГЕРМАНИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ: САЛЫСТЫРМАЛЫ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Қазіргі заманғы адам қызметі ауқымының кеңеюі және игерілген құзыреттіліктердің тез ескіруі жағдайында, қарқынды дамып келе жатқан қоғам талаптарына сай келетін ересектерге арналған үздіксіз білім беру жүйесін қалыптастыру қажеттілігі туындады. Бұл мақалада Қазақстан және Германия университеттеріндегі егде жастағы адамдарға арналған өмір бойы оқу тәжірибелеріне салыстырмалы-құқықтық талдау жүргізілді. Себебі, бүгінгі еңбек нарығындағы цифрландыру нәтижесінде кәсіби құзіреттердің жаңаруы егде жастағы адамдардың өмір бойы оқуын іске асырудың құқықтық негіздерін жетілдіруді қажет етеді. Зерттеудің мақсаты - Қазақстан мен Германиядағы 50+ жастағы адамдарға арналған үздіксіз білім берудің құқықтық негіздерін салыстыру, құқықтық реттелу ұқсастықтары мен айырмашылықтарын айқындау, кемшіліктерді анықтап жетілдіру жолдарын ұсыну. Зерттеу әдістері ретінде салыстырмалы-құқықтық, формальды-заңды, жүйелі-құқықтық және құқықтық актілерді талдау қолданылды. Еліміздің білім беру саласындағы құқықтық актілері мен тұжырымдамалық құжаттары, сондай-ақ Германияның үздіксіз білім беру саласындағы құқықтық қалыптары мен білім беру бағдарламалары талданды. Нәтижесінде Қазақстан мен Германиядағы егде жастағы адамдардың өмір бойы оқу құқықтарын қамтамасыз етудің құқықтық тетіктеріндегі елеулі айырмашылықтары анықталды. Зерттеудің жаңалығы Қазақстан заңнамасында егде жастағы адамдардың өмір бойы оқу құқығын жүзеге асырудың құқықтық кепілдіктерін нақтылау, «Күміс университеті» қызметін реттеу тетіктерін құқықтық тұрғыдан бекіту қажеттілігі негізделді. Және де, Германия тәжірибесін ескере отырып, өмір бойы оқуды білім жүйесінің дербес әлеуметтік бағыты ретінде үздіксіз білім берудің құқықтық тетіктерін жетілдіру ұсынылады. Осы зерттеу нәтижелері еліміздегі өмір бойы оқытудың құқықтық негіздерін және егде жастағы адамдардың үздіксіз білім алу құқықтарын іске асырудың құқықтық тетіктерін жетілдіруге пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: үздіксіз білім беру, Күміс университет, өмір бойы оқу, формалдық емес білім беру, әлеуметтік белсенділік.

Н.Б. Калкаева¹, Д.Ж. Белхожаева¹, А.Н. Турғынбай¹
¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ОПЫТ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ И ГЕРМАНИИ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Аннотация

В условиях расширения масштабов современной человеческой деятельности и быстрого устаревания освоенных компетенций возникла необходимость формирования системы непрерывного образования взрослых, отвечающей требованиям динамично развивающегося общества. В данной статье проводится сравнительно-правовой анализ опыта организации обучения на протяжении всей жизни для пожилых людей в университетах Казахстана и Германии. Это обусловлено тем, что цифровизация современного рынка труда требует обновления профессиональных компетенций, что, в свою очередь, обуславливает необходимость

совершенствования правовых основ обучения на протяжении всей жизни для людей старшего возраста. Цель исследования - сравнить правовые основы непрерывного образования для людей в возрасте 50 лет и старше в Казахстане и Германии, выявить сходства и различия в правовом регулировании, а также предложить пути устранения выявленных недостатков. В качестве методов исследования использовались сравнительное право, формально-правовой анализ, систематико-правовой анализ и анализ правовых актов. Был проведён анализ правовых актов и концептуальных документов сферы образования Казахстана, а также правовых норм и образовательных программ в сфере обучения на протяжении всей жизни в Германии. В результате были выявлены существенные различия в правовых механизмах обеспечения прав пожилых людей на обучение на протяжении всей жизни в Казахстане и Германии. Новизна исследования заключается в необходимости уточнения правовых гарантий реализации права пожилых людей на обучение на протяжении всей жизни в законодательстве Казахстана, а также правового закрепления механизмов регулирования услуги «Серебряный университет». Кроме того, с учётом опыта Германии предлагается совершенствовать правовые механизмы непрерывного образования путём закрепления обучения на протяжении всей жизни в качестве самостоятельной социальной опоры системы образования. Результаты данного исследования могут быть использованы для совершенствования правовых основ обучения на протяжении всей жизни в стране и правовых механизмов реализации прав пожилых людей на непрерывное образование.

Ключевые слова: непрерывное образование, Серебряный университет, обучение, неформальное образование, социальная активность.

N. Kalkayeva¹, D. Belkhozhayeva¹, A. Turgynbay¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University

EXPERIENCE OF CONTINUING EDUCATION IN KAZAKHSTAN AND GERMANY: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Abstract

In the context of the expansion of modern human activity and the rapid obsolescence of acquired competencies, it has become necessary to form a system of continuing adult education that meets the requirements of a dynamically developing society. This article conducts a comparative-legal analysis of lifelong learning experiences for older adults at universities in Kazakhstan and Germany. This is because the digitisation of today's labour market necessitates the renewal of professional competences, which in turn requires the improvement of the legal foundations for lifelong learning for older people. The aim of the study is to compare the legal foundations of continuing education for people aged 50 and over in Kazakhstan and Germany, to identify similarities and differences in legal regulation, and to propose ways to improve the shortcomings. The research methods included comparative law, formal legal analysis, systematic legal analysis, and the analysis of legal acts. The legal acts and conceptual documents of the country's education sector, as well as the legal frameworks and educational programmes in Germany's field of lifelong learning, were analysed. As a result, significant differences were identified in the legal mechanisms for ensuring the lifelong learning rights of older people in Kazakhstan and Germany. The novelty of the research is based on the need to clarify the legal guarantees for the realisation of the lifelong learning right of older people in the legislation of Kazakhstan, and to legally establish the mechanisms for regulating the 'Silver University' service. Furthermore, taking into account the German experience, it is proposed to improve the legal mechanisms for continuous education by establishing lifelong learning as an independent social pillar of the education system. The results of this research can be used to improve the legal foundations of lifelong learning in the country and the legal mechanisms for the implementation of the rights of older people to continuous education.

Key words: continuing education, Silver University, lifelong learning, non-formal education, social activism.

Kipicne

Соңғы 30-40 жыл ішінде біз халықтың қартаюы мәселесіне, әсіресе әлеуметтік және жас тобы ретінде қарт адамдар тақырыбына қызығушылықтың артқанын байқадық. Қарт адамдардың қоғамдағы орны және олардың бүгінгі әлеуметтік шындықтағы рөлі туралы пікірталастың бастамашысы болды. Осы тұста, дамыған елдерде, атап айтқанда Еуропа мен Америкада, ересектерге арналған үздіксіз білім беру - демографиялық, экономикалық, әлеуметтік және технологиялық факторлардың өзара әрекеттесуі нәтижесінде қарқынды дамып келе жатқан сала. Олардың ішіндегі негізгілері: кәсіби ортадағы өзгерістер, ғылыми-техникалық прогрестің жедел қарқыны, бос уақыттың көбеюі және зейнеткерлік жастағы адамдар санының артуы. Шет елдерде «Үшінші жас университеттерінің» пайда болуы білім беру жүйелерінің қоғамдағы түрлі өзгерістерге берген ерекше жауабы әрі егде жастағы адамдардың кәсіби, мәдени және әлеуметтік әлеуетін тиімді пайдалану қажеттілігінің көрінісі. Білім беру жүйесі анағұрлым дамыған Германия елінің тәжірибесін зерделеу және салыстыру негізінде егде адамдарға арналған білім беру саласының құқықтық қамтамасыз етілу деңгейін көреміз. Осы елдегі үздіксіз білім берудің құқықтық негіздері мен тәжірибесі еліміз үшін өзекті салыстырмалы зерттеу нысаны ретінде алға қойылуда. Демек, Қазақстандағы егде жастағы адамдардың қажеттіліктерін ескере отырып, осы зерттеу нәтижелерін отандық үздіксіз білім беру саласына бейімдеуге көмектеседі.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысымен бекітілген «Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру)» тұжырымдамасы¹ мен қоғамдағы қарқынды әрі көп қырлы өзгерістердің егде жастағы адамдардың жеке және кәсіби дамуына қолдау көрсетуге, сондай-ақ олардың қоғамдық өмірге белсенді қатысуын сақтауға бағытталған қосымша білім беру қызметтері нарығының қарқынды дамуына түрткі болғанымен түсіндіріледі. Дегенмен, бұл құқықтық құжат 2023 жылы заңдық күшін жойды. Бірақ тарихи тұрғыдан зерттеуге қолданылуға болады. Бұл институттың қазіргі таңда құқықтық реттеу деңгейі «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңымен² және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасымен»³ тікелей анықталады. Бұл мақалада біз Германия үшін де, Қазақстан үшін де өзекті болып табылатын егде жастағы адамдармен жүргізілетін өмір бойы оқыту жүйесінің құқықтық реттелуіне назар аударғымыз келеді. Атап айтқанда, Германияда ересектердің үздіксіз білім алу саласы арнайы құқықтық негіздермен реттеліп, олардың құқықтары мен міндеттері нақты айқындалды. Және де ол елдің үздіксіз білім беру саласындағы құқықтық актілерінде егде жастағы адамдардың өмір бойы білім алу құқығы мен мүмкіндіктері қамтылған. Бұл елде кәсіби, мәдени және әлеуметтік қажеттіліктерді ескере отырып, үздіксіз білім беру жүйесінің жоғары деңгейде дамуы байқалады. Осы тәжірибе Қазақстан үшін салыстырмалы-құқықтық тұрғыда маңызды. Осы тұста егде жастағы адамдардың өмір бойы білім алу кепілдіктерін құқықтық тұрғыда қамтамасыз ету тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Тиісті ғылыми әдебиеттердің талдау көрсеткендей, отандық ғылымда егде жастағы адамдарды оқытуға қатысты айтарлықтай зерттеу тәжірибесі жинақталған [1; 2; 3]. Сонымен қатар, қазіргі заманғы шетелдік зерттеулер егде жастағы адамдардың үздіксіз білім алуға қатысуы жеке мотивациямен, әлеуметтік факторлармен, қол жетімділікпен және білім беру мүмкіндіктерін

¹ «Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысымен. - Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

² «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. - Қолжетімді: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_#z43 (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

³ «Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. - Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

ұйымдастырумен тығыз байланысты екенін көрсетеді [4; 5]. Германдық ересектерге білім беру жүйесін зерттеу өз кезегінде аймақтық жағдайлардың, институционалдық ұйымдастырудың және үздіксіз білім беру қызметтерін ұсыну тетіктерінің маңыздылығын айқындайды [6; 7]. Алайда, егде жастағы адамдарға арналған заманауи қосымша білім беру тәжірибесі осы жас тобына қолдау көрсетудің ғылыми-тәжірибелік негіздерін кеңейтуді талап етеді. Басқа елдердегі тәжірибе көрсеткендей, ересек жастағы адамдарға арналған қосымша білім беру жүйелерінің табысты жұмыс істеуі халықаралық тәжірибеге сүйенуді қажет етеді. Бұл ретте, отандық әлеует пен дәстүрлерді ескере отырып, ең тиімді тәсілдерді, оқыту технологиялары мен білім беру нысандарын анықтау, салыстыру және отандық білім беру кеңістігінде енгізу маңызды болып табылады.

Зерттеудің мақсаты - Қазақстан мен Германиядағы егде жастағы адамдарға арналған үздіксіз білім беруді құқықтық реттеуге салыстырмалы-құқықтық талдау жүргізу, тиісті білім беру бағдарламаларының құқықтық мәртебесінің ерекшеліктерін анықтау және Қазақстан заңнамасын жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу болып табылады. Бұл бағыттағы салыстырмалы зерттеу елімізде ересектердің білім алу құқықтарын құқықтық тұрғыда жетілдіруге және тәжірибені тиімді пайдаланып құқықтық базаны одан әрі дамытуға септігін тигізеді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында салыстырмалы-құқықтық, формальды-заңдық, жүйелік-құқықтық және нормативтік-құқықтық актілерді талдау әдістері қолданылды. Аталған әдістер арқылы Қазақстандағы егде жастағы адамдарды өмір бойы оқыту жүйесін реттейтін нормативтік-құқықтық актілері, үздіксіз білім беруді дамытуға қатысты тұжырымдамалық құжаттары талданды. Және де Германияның жоғары білім беру және үздіксіз білім беру саласындағы құқықтық қалыптары салыстырмалы зерттелінді. Сонымен қатар университеттер жанындағы егде жастағы адамдарға арналған білім беру бағдарламаларының, соның ішінде «Күміс университет» үлгісінің құқықтық-институционалдық ерекшеліктері қарастырылды.

Зерттеудің ақпараттық-теориялық негізін отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері, ресми және құжаттық материалдар, сондай-ақ ашық интернет-ресурстар құрады. Қазақстан мен шет елдеріндегі егде жастағы адамдарға арналған үздіксіз білім берудің қалыптасу ерекшеліктері мен даму заңдылықтарын анықтау мақсатында жиналған материалдар жүйеленіп, талданды. Сонымен бірге деректерді түсіндіру, синтездеу және аналогия әдістері қолданылды. Бұл тәсілдер зерттеліп отырған құбылыстың мазмұнын жан-жақты ашып, салыстырмалы талдау негізінде ғылыми тұжырымдар жасауға жағдай жасады.

Нәтижелер мен талқылау

Германиядағы өмір бойы оқытуды құқықтық реттеу федералдық құрылымның ерекшеліктеріне байланысты көпдеңгейлі сипатқа ие. Үздіксіз білім беруді тұтастай реттейтін бірыңғай федералдық заң жоқ. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының деректеріне сәйкес, Германиядағы үздіксіз білім беру жүйесі федералдық және жер деңгейлеріндегі көптеген заңдардың жиынтығымен реттеледі. Үздіксіз білім берудің құқықтық негізін, ең алдымен, Германия Федеративтік Республикасының Негізгі заңы (Grundgesetz)¹ айқындайды. Негізгі заңның 70-бап бойынша заң шығару құзыреті де, жалпы қағида ретінде, федералдық жерлерге тиесілі, ал Федерация тек Негізгі заңда оған берілген салалар бойынша заң шығара алады. Осы қағида білім беру саласындағы құзыреттердің бөлінуіне тікелей әсер етеді. Германияда жоғары білім беру салалары негізінен федералдық жерлердің жауапкершілігінде болғандықтан үздіксіз білім берудің академиялық бағыттарын құқықтық реттеуде Länder ерекше рөл атқарады. Федералдық жерлер өздерінің білім беру саясатына сәйкес ересектерге арналған өмір бойы білім беру мен үздіксіз білім беруді реттейтін заңдар мен бағдарламаларды қабылдай алады. Университеттердің

¹ Continuing Education and Training in Germany - URL: https://www.oecd.org/en/publications/continuing-education-and-training-in-germany_1f552468-en/full-report/component-7.html

өмір бойы білім берудегі рөлін анықтау тұрғысынан Hochschulrahmengesetz маңызды. Оның §2-бабында жоғары оқу орындарының міндеттерінің қатарында зерттеу, оқыту, оқу және Weiterbildung (үздіксіз/қосымша білім беру)¹ тікелей көрсетілген. Яғни университеттің қызметі тек бастапқы жоғары білім берумен шектелмей, білім алуды жалғастыру мүмкіндігін қамтамасыз етуді де қамтиды.

Бұл ретте Федерацияның да үздіксіз білім беру саласында белгілі бір құзыреттері бар. Атап айтқанда, оның реттеу аясына кәсіптік білім беру және кәсіптік біліктілікті арттыру салалары жатады. Бұл бағыттар «Кәсіптік білім беру туралы» заң (Berufsbildungsgesetz, BBiG), Қолөнер кодексі (Handwerksordnung), сондай-ақ кәсіптік біліктілікті арттыруды қолдауға қатысты федералдық заңдар арқылы реттеледі. Сонымен қатар еңбек нарығы саясаты шеңберінде кәсіптік оқыту мен қайта даярлауды қаржыландыру әлеуметтік заңнама арқылы да жүзеге асырылады.

Жоғары білім саласында да Федерация мен жерлердің арақатынасы ерекше мәнге ие. Германияның Негізгі заңындағы федералдық құзыреттерді қайта бөлу нәтижесінде жоғары білім беру саласындағы негізгі заңнамалық жауапкершілік федералдық жерлерге тиесілі болды. Осыған сәйкес, әрбір федералдық жер өз жоғары оқу орындарының қызметін реттейтін Hochschulgesetz немесе Landeshochschulgesetz қабылдайды. Бұл заңдар университеттердің мәртебесін, міндеттерін, басқару құрылымын, оқыту мен зерттеу қызметін және басқа да институционалдық мәселелерді реттейді. OECD деректері де барлық федералдық жерлерде жоғары оқу орындарының үздіксіз білім беру қызметіне қатысты ережелерді қамтитын өздерінің жоғары білім туралы заңдары бар екенін көрсетеді. Осылайша, Германиядағы үздіксіз білім берудің құқықтық жүйесін екі негізгі деңгейге бөлуге болады. Бірінші, Федерация деңгейі, онда кәсіптік білім беру, кәсіби қайта даярлау, еңбек нарығы және білім беруді қаржылық қолдау сияқты жекелеген мәселелер реттеледі. Екінші, федералдық жерлер деңгейі, онда жалпы ересектер білімі, үздіксіз білім беру және жоғары оқу орындарының осы саладағы қызметі неғұрлым тікелей құқықтық реттеуге жатады. Германиядағы ересектерге білім беру жүйесі тек педагогикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен бірге мемлекеттік саясаттың, қаржыландырудың және институционалдық ұйымның белгілі бір моделі арқылы дамиды. Яғни, талдау негізінде Германияда егде жастағы адамдарға білім берудің екі негізгі институционалдық моделі қалыптасқанын көрсетті. Бірінші модель - жастар мен егде жастағы білім алушылардың бірлесіп білім алуына негізделген интеграциялық модель. Екінші модельде егде жастағы адамдардың білім алуы жеке ұйымдастырылып, «Үшінші жас университеті» дербес білім беру құрылымы ретінде қызмет атқарады. Бұл тәсіл сегрегациялық модель ретінде сипатталады [8]. Мұндай жағдайда егде жастағы азаматтарға арналған білім беру құрылымы университеттің жалпы ұйымдастырушылық жүйесіне енгізіледі және оның қызметі жоғары оқу орнының басқа білім беру бағыттарымен өзара байланыста жүзеге асырылады. Ғылыми әдебиеттерді талдау Германиядағы «Үшінші жас» білім беру қозғалысының қалыптасу ерекшеліктері мен қазіргі даму бағыттарын нақтылауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде Германиядағы дәл осы жас тобына арнайы бейімделген үздіксіз білім беру жүйесі егде жастағы адамдар үшін оқытудың кең таралған нысаны болып табылатыны анықталды [3]. Қазіргі уақытта зерттеушілер атап өткендей: «егде жастағы адамдарды оқыту Германиядағы әрбір жоғары оқу орны қызметінің маңызды әрі ажырамас бөлігі болып табылады» [7]. Неміс зерттеушісі атап өткендей, оқытуға деген мұндай тәсіл жаңа білім беру қызметтерінің пайда болуына ықпал етті: «...білім алушылар үшін университетте жаңа көзқарас қалыптасты: білім беру процесі енді тек кәсіби даярлыққа қатысты пәндерді ғана емес, көптеген дербес оқу қызметтерін де қамтитын болды» [8]. Ғылыми деректерге сәйкес [3], Германиядағы үздіксіз білім беру қызметтеріне әдетте оқытудың дәстүрлі нысандары мен мақсаттары тән. Зерттеулерде сипатталғандай: «біліктілікті арттыруға бағытталған білім беру бағдарламалары көбінесе «қарттар», «зейнеткерлер» жұмыс аяқтағаннан кейін қоғамдық өмірге белсенді түрде қатысқысы келетін адамдар үшін ұйымдастырылады» [5]. Бұл өз кезегінде

¹ OECD (2021), Continuing Education and Training in Germany, Getting Skills Right, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1f552468-en>.

«үшінші жастың» бастапқы кезеңіндегі егде жастағы адамдар тобына, яғни «егделерге» арналған мамандандырылған қызметтердің қажеттілігін көрсетеді.

Зерттеуде Германия мекемелеріндегі стандартты білім беру бағдарламаларына егде жастағы адамдардың тыңдаушы ретінде қатысуы қарастырылды. Германиядағы көптеген университеттер егде жастағы адамдарға университеттің қарапайым сабақтарына қатысуға мүмкіндік беретін, «стандартты білім алушылардың қатысуы» деп аталатын білім беру бағдарламаларын әзірледі. Ғылыми зерттеулерде айқындалғандай: «университет үшін егде жастағы адамдарға арналған оқытуды ұйымдастырудың мұндай тәсілі кадрларға қойылатын талаптардың төмендеуіне және қаржылық шығындардың азаюына әкеледі» [9]. Алайда, егер университетте «егде жастағыларға арналған білім беру» мәртебесін беруге мүмкіндік беретін арнайы стандарттар болмаса, оқу орындары осы топқа арнайы бейімделген қосымша білім беру қызметтерін әзірлеместен, мұндай бағдарламаларды «курс қатысушыларын оқыту» деген стандартты санатқа жатқызуға мәжбүр болады. Бұл көзқараспен орынды түрде ғалымдар келіспейді: «...курс қатысушыларына арналған, жаңаша сипат алған оқыту егде жастағы адамдарға лайықты әрі жан-жақты білім беруге сәйкес келмейді» [9]. Ғалымдардың пікірінше, «егде жастағыларға арналған білім беру» стандарттары жоқ жоғары оқу орындары егде жастағы адамдарға үздіксіз білім беру қызметін ұсынамыз деп айта алмайды, өйткені мұндай мекеме үздіксіз білім берудің үш негізгі критерийіне сай келмейді: «Жоғары оқу орындары білім алушыларға зерттеу мен оқытуды ұштастыратын тұрақты университеттік іс-шараларға қатысу мүмкіндігін ұсына алмайды; сондай-ақ үздіксіз, жүйелі және өзара байланысты оқу мүмкіндіктерін де қамтамасыз ете алмайды» [9]. Егде жастағы білім алушылар санының артуы олардың тек білім алуға ғана емес, сонымен қатар білім беру саясатына тигізетін ықпалына да қызығушылық танытатынын көрсетеді. И. Кризам атап өткендей: «бұл ең алдымен «тыңдаушы» мәртебесіндегі ересек білім алушыларға қатысты «қарапайым» білім алушылар ретінде қабылданады»» [8].

Германиялық зерттеушілердің «егде жастағы адамдарды оқытуға қатысты зерттеулеріне жасалған шолу көрсеткендей, бүгінгі күнге дейін ақпараттың басым бөлігі университеттерге еркін тыңдаушы ретінде қатысқан егде жастағы адамдарға арналған» [10]. Дегенмен, «егде жастағы білім алушыларды екі топқа бөлу қажеттілігін атап көрсетеді: университет курстарына дәстүрлі түрде тыңдаушы ретінде қатысатындар және егде жастағы адамдарға арнайы әзірленген білім беру бағдарламаларына қатысатындар» [9]. Әртүрлі жоғары оқу орындарындағы ұйымдастырушылық нысандардың алуан түрлілігіне қарамастан, ересек жастағы адамдардың білім алуына тән ортақ сипаттамалар бар: әдетте, олар университеттегі оқу процесіне ерікті тыңдаушы ретінде қатысып, университет қауымдастығының толыққанды мүшесіне айналады.

Егде жастағы адамдарға арналған оқыту нысаны ретінде ұйымдастырылған өзара көмек шараларының бірнеше мысалын келтірейік. Мысалы: «жастармен жұмыс істеуден қарттарға көмек көрсетуге ауысып, ақырында егде жастағы адамдарға арналған өзін-өзі ұйымдастыру негізіндегі көмек пен мүдделерді қорғау қызметіне көшкен әлеуметтік қызметкер; өзара көмек көрсету ұйымы арқылы егде жастағы адамдарды кітап оқуға тартқан зейнеткер кітап сатушы; қарттарға арналған қоғамдық институттың негізін қалаған құрметті ұстаз және т.б.» [11]. Сондай-ақ, «қарттарға арналған мекемелерді құру немесе ашу кезінде жас негізін қалаушыларға қолдау көрсететін және өз тәжірибесімен бөлісетін, құрамына егде жастағы адамдар кіретін аға сарапшылар қызметтері мен консультативтік ұйымдардың мысалдары да белгілі» [12].

Германияның тәжірибесін талдау ересектердің үздіксіз білім алуға қатысуына ықпал ететін бірнеше өзара байланысты факторды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Олардың қатарында, біріншіден, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуынан туындайтын білім беру қажеттіліктері; екіншіден, ересектерге арналған білім беру секторын мемлекеттік деңгейде қолдау; үшіншіден, қазіргі тұлғаның өзін-өзі дамытуға және өзінің білімдік әлеуетін жетілдіруге деген ішкі қажеттілігі бар. Осы факторлардың біртұтас ықпалы үздіксіз білім беру жүйесінің тұрақты дамуына негіз болады. Сонымен, Германияда мемлекет ересектерді өмір бойы оқытуды білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырып, заңнамалық деңгейде «халыққа білім берудің біртұтастығы» қағидатын орнықтырған. Осы жүйеде ересектерге арналған қосымша білім беру «төртінші тірек» ретінде танылады.

Нәтижесінде, Германиядағы өмір бойы оқытудың құқықтық моделі арнайы бір заңға емес, көпдеңгейлі нормативтік реттеуге негізделеді. Оның құқықтық негізін Германияның Негізгі заңы, федералдық деңгейдегі кәсіптік және жоғары білім беру туралы заңдар, ал университеттердің үздіксіз білім беру қызметінің нақты құқықтық негізін федералдық жерлердің Hochschulgesetze құрайды. Осы құқықтық жүйе егде жастағы адамдарға арналған білім беру нысандарын ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Қоғамдағы әлеуметтік және экономикалық өзгерістердің қарқын алуы Қазақстанда да ересектерге арналған үздіксіз білім беру мәселесінің өзектілігін арттырды. Егде жастағы адамдардың білім алуға құштарлығы, осы саланы құқықтық реттеуді терең талдауды қажет етті. Отандық заң әдебиеттерінде білім беру құқығы Білім беру құқығын іске асыру саласында туындайтын қатынастар жүйесін қамтитын құқықтық реттеудің дербес бағыты ретінде қарастырылады [13]. Бұл саланың қазіргі дамуы цифрландырумен, білім берудің қолжетімділігін кеңейтумен және үздіксіз білім беру траекторияларын қалыптастырумен де байланысты [14].

Қазақстандағы үздіксіз білім берудің құқықтық негіздерін қарастырсақ, елімізде өмір бойы оқытуды құқықтық реттеу бір ғана нормативтік құқықтық актімен шектелмейді. Ол өзара сабақтас деңгейдегі құқықтық және тұжырымдамалық құжаттармен жүзеге асырылады. Ең алдымен, Қазақстан Республикасы Конституциясының 33-бабымен «білім алуға құқық»¹ қамтамасыз етіледі. Бұл қалып білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың құқықтық негізін құрайды. Ал, негізгі салалық құқықтық акті ретінде Білім туралы» ҚР Заңы ерекше маңызды. Себебі, «Білім туралы» ҚР Заңының 37-бабында: «егде жастағы адамдардың өмір бойы білім алу құқығына кепілдік»² берілген. Бұл өмір бойы білім алу қағидатының Қазақстанның білім беру заңнамасында тікелей бекітілгенін көрсетеді. Білім алуды адамның жас ерекшелігіне қарамастан жүзеге асырылатын үздіксіз үрдіс ретінде қарастырады. Осы тұста айт кететін жайт, еліміздегі үздіксіз білім беруді дамытудағы маңызды кезеңдердің бірі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы «Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру)» тұжырымдамасы болды. Тұжырымдамада өмір бойы оқу формальды, формальды емес және информальды білім беруді қамтитын кең ұғым ретінде қарастырылды. Және де адамның өмір бойы жинақтаған оқу нәтижелерін валидациялау механизмдерін қалыптастыру болды. Нәтижесінде бұл құжат өмір бойы оқуды адамның кәсіби және тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін кешенді жүйе ретінде қарастыруға жол ашты.

Жалпы цифрландыру нәтижесінде білім беру саласының қарқынды өзгеруі өмір бойы оқыту саясатын жаңа құқықтық негізінде жетілдіру қажеттігін туындатты. Яғни, 2023 жылдан бастап өмір бойы оқытуды дамыту мәселелері жаңа стратегиялық құжаттарда жалғасын тапты. Бұл құжатта өмір бойы оқытуды, яғни үздіксіз білім беру жүйесін дамыту және формальды емес білім беру нәтижелерін тану қарастырылды. Мысалы, Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: «халықтың формальды емес білім беруге қатысу белсенділігін арттыру және құқықтық, цифрлық, қаржылық және тағы басқа сияқты қажетті білім тапшылығын жою үшін ересектерді өмір бойы оқыту кредиттік (жинақтаушы) оқу жүйесінің табысты тәжірибесіне негізделетін болады, бұл қолданыстағы құзыреттерді жаңа кәсіби құзыреттермен толықтыруды көздейді, сондай-ақ бейресми білім беру нәтижелерін тануға мүмкіндік береді»³, деп көрсетілген. Осы ережелердің мазмұны өмір бойы оқытудың тәжірибелік тетіктерін қалыптастыруға бағытталғанын көреміз. Яғни, ересектердің өмір бойы оқуын дамытуда кредиттік, яғни жинақтаушы оқу жүйесін пайдалану және бұрын қалыптасқан құзыреттерді жаңа кәсіби құзыреттермен толықтыру көзделеді. Бұл тәсіл еңбек нарығы үшін маңызды. Себебі адамның кәсіби құзыреттері тек

¹ Қазақстан Республикасының Конституциясы 15 наурыз 2026 ж. - Қолжетімді: <https://www.akorda.kz/kz/kazakstan-respublikasynyn-konstituciya-3053334>

² «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. - Қолжетімді: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_#z43 (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

³ «Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. - Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

жоғары білім алумен шектелмейді. Ересектер қысқа мерзімді курстар, кәсіби оқыту және өзіндік білім алу арқылы жаңа дағдылар қалыптастыра алады. Демек, формальды емес білім беру нәтижелерін тану тетіктерінің дамуы азаматтардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттырудың маңызды құқықтық және институционалдық құралы болары сөзсіз.

Еліміздегі өмір бойы оқыту қағидатының іске асырылуын университет қабырғаларындағы қосымша білім беру бастамаларынан көруге болады. Мысалы, жоғары оқу орындары «Күміс университеттер» арқылы азаматтардың қосымша білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін оқытудың жинақтаушы жүйесін іске асыруды бастады. Атап айтқанда, «2023 жылға арналған күміс университетінің бағдарламалары 72 жоғары оқу орнында жүзеге асырылды»¹. Аталған бағдарламаларға 50-80 жас аралығындағы 2000-нан астам тыңдаушының қатысуы егде жастағы азаматтардың білім алуға деген қызығушылығы мен сұранысының айтарлықтай екенін көрсетеді. Мысалы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде² ағылшын тілін меңгеруге, цифрлық сауаттылықты арттыруға және салауатты өмір салтына қатысты білімдерді игеруге басымдық берілген. Ал, Уәлиханов атындағы университеттің³ бағдарламаларында көркем-қолданбалы бағыттағы курстар, сауықтыру гимнастикасы және психологиялық тренингтер негізгі орын алады. Және де, бұл оқу орнындағы бағдарлама жергілікті және зейнетақы ұйымдарымен тығыз әріптестік негізінде жүзеге асырылады. Өз кезегінде ALT University-де⁴ оқыту мазмұнында жобалық жұмысқа және оқуды аяқтағаннан кейін сертификат беруге ерекше көңіл бөлінеді. Мұндай тәсіл тыңдаушылардың алған білімдері мен қалыптасқан практикалық дағдыларын ресми түрде растауға мүмкіндік береді. Демек, жоғары оқу орындары егде жастағы адамдарға арналған білім беру бағдарламаларын бірыңғай үлгіде емес, олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескере отырып, әртүрлі бағыттар бойынша ұйымдастырады. Бағдарламалардың егде жастағы адамдардың күнделікті өміріне тигізетін практикалық әсерін олардың өз пікірлерінен де байқауға болады. Мысалы, Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университетінде цифрлық сауаттылық курсы аяқтаған тыңдаушылардың бірі: «енді мен немерелеріммен WhatsApp-та сөйлесе аламын және өзімді артта қалғандай сезінбеймін»⁵, - деп атап өткен. Осы мысалдарды жинақтай келе, «Күміс университет» іс жүзінде жоғары оқу орындарының тәжірибесі ретінде дамып келеді. Сондай-ақ, «Күміс университеттердің» құқықтық табиғатын дербес білім беру ұйымы емес, университеттер базасында іске асырылатын үздіксіз білім беру моделі ретінде сипаттауға болады. Бұл тұжырым олардың жоғары оқу орындарының құрылымдық немесе жобалық қызметі шеңберінде ұйымдастырылуымен де расталады. Демек, бүгінде еліміздегі «Күміс университеттері» құқықтық мәртебесі қалыптасқан дербес білім беру институты емес. Яғни, нормативтік және стратегиялық құжаттар арқылы дамытылып отырған институционалдық модель ретінде бағалауға болады. Оның құқықтық негізі бір ғана арнайы нормативтік құқықтық актіге емес, жоғары оқу орындарының үздіксіз білім беру қызметін реттейтін қалыптарға, өмір бойы оқуды дамыту жөніндегі жоғары білімді және ғылымды дамытудың тұжырымдамасына сүйенеді. Сонымен, осындай құқықтық модель белгілі бір мәселелерді туындатады. Атап айтқанда, «Күміс университеттердің» ұйымдық-құқықтық мәртебесін нақтылау мәселелері өзекті. Яғни «Күміс

¹ «Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. - Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

² «Күміс университеті» моделі шеңберінде қосымша білім беру бағдарламалары [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: <https://ino.enu.kz/kz/page/activity-direction/silver-university> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.).

³ Күміс университетінің жұмысы туралы ақпарат [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: <https://www.shokan.edu.kz/kk/departments/institut-nepriyynogo-obrazovaniya/serebryanyj-universitet/> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.).

⁴ ALT University [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: <https://alt.edu.kz/biliktilikti-zhetildiru-kurstary/> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.).

⁵ «Күміс университеті» жобасы. Өмір бойы оқыту - Қазақстандықтар үшін жаңа мүмкіндіктер [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: <https://www.ektu.kz/SilverUniversity.aspx> (жүгінген күні: 30.06.2026 ж.)

университетті» дамыту барысында оның құқықтық және ұйымдастырушылық параметрлерін құқықтық тұрғыдан нақтылау қажет. Бұл жерде арнайы заң қабылдау деген тұжырым жасауға әлі ерте. Дегенмен, қолданыстағы заңнамада «Күміс университеттердің» құқықтық табиғатын нақтылайтын қалыптарды бекіту олардың қызметінің құқықтық айқындығын арттыра алады.

Қазақстан мен Германиядағы үздіксіз білім беруді құқықтық реттеуді салыстыру өмір бойы оқыту жүйесінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын айқындауға мүмкіндік береді. Екі елде де үздіксіз білім беру адамның білім алу мүмкіндігін өмір бойы қамтамасыз етуге және еңбек нарығының өзгермелі талаптарына бейімделуге бағытталғанымен, оның құқықтық және институционалдық ұйымдастырылуында елеулі ерекшеліктер бар. Төкмендегі кестеде Қазақстан мен Германиядағы өмір бойы білім беруді құқықтық реттеу тетіктеріне салыстырмалы талдау жүргізіледі.

Кесте-1. Қазақстан мен Германиядағы үздіксіз білім беруді құқықтық реттеуді салыстырмалы талдау

Белгілері	Қазақстан	Германия
Құқықтық негіздері	ҚР Конституциясы, «Білім туралы» ҚР заңы, ҚР-да жоғары білімді және ғылымды дамытудың тұжырымдамасы құрайды	Германияның Негізгі заңы, федералдық деңгейдегі кәсіптік және жоғары білім беру туралы заңдар, ал университеттердің үздіксіз білім беру қызметінің нақты құқықтық негізін федералдық жерлердің Hochschulgesetze құрайды
Ересектерге білім берудің мәртебесі	Үздіксіз және формальды емес білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде танылады; егде жастағы адамдардың өмір бойы білім алу құқығына заңнамалық кепілдік берілген	Ересектердің білімі федералдық және жерлік деңгейлердегі әртүрлі құқықтық нормалармен реттеледі; білім беру саласындағы негізгі құзырет федералдық жерлерге тиесілі
Университеттердің рөлі	Университеттер қосымша және формальды емес білім беру бағдарламаларын, оның ішінде «Күміс университеттер» жобаларын іске асыра алады	Университеттер үздіксіз білім беру бағдарламаларын тиісті федералдық жердің жоғары білім туралы заңнамасы негізінде ұйымдастырады
Тыңдаушының мәртебесі	Бағдарлама түріне байланысты білім алушының мәртебесі айқындалады; «Күміс университет» тыңдаушыларының арнайы бірыңғай құқықтық мәртебесі толық нақтыланбаған	Бағдарламаның түрі мен университеттің ішкі ережесіне байланысты анықталады; үздіксіз білім беру тыңдаушысының мәртебесі дәстүрлі студент мәртебесінен өзгеше болуы мүмкін
Формальды емес білімді тану	Формальды емес білім нәтижелерін тану бағыты нормативтік және стратегиялық құжаттарда көзделген, бірақ тетіктерін одан әрі жетілдіру қажет	Білім беру және кәсіптік біліктілікті танудың институционалдық механизмдері анағұрлым дамыған
Егде жастағы адамдарға арналған арнайы бағдарламалар	«Күміс университеттер» арқылы дамып келеді; олар негізінен жоғары оқу орындарының базасында іске асырылады	Үшінші жас университеттері және егде жастағы адамдарға арналған университеттік білім беру бағдарламалары әртүрлі институционалдық модельдер негізінде жүзеге асырылады

Ескерту: Кесте Қазақстан Республикасы мен Германия Федеративтік Республикасындағы¹ үздіксіз

¹ OECD (2021), Continuing Education and Training in Germany, Getting Skills Right, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1f552468-en>.

білім беруді құқықтық реттеудің негізгі ерекшеліктерін салыстыру мақсатында авторлар тарапынан қолданыстағы нормативтік-құқықтық және стратегиялық құжаттарды талдау негізінде құрастырылды.

Кестеде көрсетілгендей, екі елдің де құқықтық жүйесінде өмір бойы білім беру идеясы орныққанымен, оны іске асырудың институционалдық тетіктері әртүрлі. Қазақстанда үздіксіз білім беру жүйесі орталықтандырылған білім беру саясаты мен стратегиялық құжаттар арқылы қалыптасса, Германияда оның құқықтық құрылымы федералдық және жерлік құзыреттердің бөлінуіне негізделген. Германия тәжірибесінің маңызды ерекшелігі ересектерге арналған білім берудің әртүрлі институционалдық нысандарының қалыптасуы және университеттердің осы үдеріске тұрақты түрде тартылуы. Әсіресе федералдық жерлердің заңдарында университеттердің үздіксіз білім беру қызметін жүзеге асыру мүмкіндігінің бекітілуі мұндай бағдарламалардың институционалдық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сонымен бірге егде жастағы адамдарға арналған университеттік бағдарламалардың әртүрлі модельде ұйымдастырылуы білім алушылардың қажеттіліктеріне бейімделуге мүмкіндік береді. Осыған орай, Германия тәжірибесінен құқықтық модельдің өзін емес, оның жекелеген тиімді элементтерін пайдалану орынды. Яғни, университеттердің үздіксіз білім беру қызметінің құқықтық айқындығын қамтамасыз ету, егде жастағы адамдарға арналған бағдарламалардың тұрақты институционалдық негізін қалыптастыру, білім беру нәтижелерін тану тетіктерін жетілдіру және университеттердің әлеуметтік институттармен ынтымақтастығын дамыту Қазақстан жағдайына бейімделуі мүмкін. Сонымен, Қазақстанда үздіксіз білім берудің негізгі құқықтық базасы қалыптасқанын, ал қазіргі міндет «Күміс университетінің» мәртебесін нақтылау және егде жастағы азаматтарға арналған білім беру бағдарламаларының тұрақтылығын қамтамасыз ету екенін көрсетеді. Германия тәжірибесі бұл тұрғыда дайын құқықтық үлгі емес, Қазақстанның ұлттық ерекшеліктеріне бейімдеуді талап ететін салыстырмалы тәжірибе ретінде қарастырылуы тиіс.

Жүргізілген салыстырмалы-құқықтық талдау негізінде егде жастағы адамдар үшін үздіксіз білім беру бағдарламаларының ең төменгі құқықтық стандартын бекіту ұсынылады. Мұндай стандарт бағдарлама мен тыңдаушының құқықтық мәртебесін, оқытуды ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптарды, нәтижелерді растау тәртібін, қаржыландырудың ықтимал көздерін және білім берудің қолжетімділігіне кепілдікті айқындауға тиіс. Оның нормативтік бекітілуі жоғары оқу орындарының ұйымдастырушылық дербестігін сақтай отырып, «Күміс университеті» бағдарламаларын іске асырудың бірыңғай базалық шарттарын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Осылайша, біз мынадай қорытындыларға келеміз. Егде жастағы адамдарға арналған үздіксіз білім берудің білім беру құқығы жүйесіндегі орнын анықтау олардың әлеуметтік қатысуын кеңейту және тұлғалық дамуын қамтамасыз ету тұрғысынан маңызды болып табылады. Бұл құқықтық негіздердің нақты әрі толық қалыптасуы қоғамдағы қартаю тенденциясы мен өмір сүру ұзақтығының артуына байланысты ерекше мәнге ие.

Қазақстан мен Германия модельдерінің негізгі айырмашылықтары олардың құқықтық реттеу деңгейінде, институционалдық құрылымдарында және білім беру саласындағы стратегиялық тәсілдерінде байқалады. Германияда өмір бойы оқытуға құқықтық кепілдіктер мен арнайы институционалдар айтарлықтай дамыған болса, Қазақстанда бұл бағытта әлі де жетілдіру қажеттілігі байқалады.

Қазақстан моделінде құқықтық реттеудің жеткіліксіздігі немесе институционализациялау деңгейінің төмендігі байқалады. Бұл жағдай өмір бойы оқыту саласындағы нормативтік базаның толық емес әрі бірізді болмай, қажетті институционалдық механизмдердің қалыптасуына кедергі келтіруде.

Қазақстандағы үздіксіз білім беруді құқықтық реттеу көпдеңгейлі сипатқа ие. Оның негізін конституциялық нормалар, білім беру саласындағы заңнама және мемлекеттік стратегиялық

құжаттар құрайды. Елімізде 2021 жылдан өмір бойы оқу идеясы институционалдық тұрғыдан жүйеленді. Бүгінде үздіксіз білім беруді дамыту міндеттері, соның ішінде формальды емес білім беру нәтижелерін тану мәселесі, жоғары білім мен ғылымды дамыту тұжырымдамасында жалғасын тауып отыр.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Қазақстанда үздіксіз білім беруді құқықтық реттеудің негізгі тетіктері қалыптасқан. Дегенмен, осы жүйенің құрамдас бөлігі ретінде «Күміс университеттердің» құқықтық табиғаты өзгеше сипатқа ие. Яғни, олар дербес құқықтық мәртебесі бар білім беру ұйымы ретінде емес, жоғары оқу орындарының базасында іске асырылатын өмір бойы білім беру моделі ретінде қалыптасып келеді. Олардың қызметі қолданыстағы білім беру заңнамасы мен стратегиялық құжаттар негізінде жүзеге асырылғанымен, «Күміс университеттердің» ұйымдық-құқықтық мәртебесі мен қызмет ету тәртібін нақтылайтын құқықтық нормалардың жеткіліксіздігі байқалады. Сондықтан одан әрі дамуын қамтамасыз ету мақсатында қолданыстағы заңнама шеңберінде оның құқықтық мәртебесін айқындайтын нормаларды нақтылау орынды.

Құқықтық реттеуді жетілдіру бойынша нақты ұсыныс ретінде, Қазақстанда өмір бойы оқытуды құқықтық қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық базаны кеңейту, арнайы институттарды құру және стратегиялық құжаттарды үйлестіру қажеттілігі айқындалуы тиіс. Сонымен қатар, халықаралық тәжірибені ескере отырып, институттар мен механизмдердің тиімділігін арттыруға бағытталған кешенді шаралар қабылдау маңызды.

Авторлардың үлесі

Калкаева Н.Б.: Қазақстан мен Германияның үздіксіз білім беру жүйелерін салыстырмалы-құқықтық талдау, ұлттық заңнамалардағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды айқындау, үздіксіз білім беруді құқықтық реттеудің ерекшеліктерін зерттеу және зерттеу нәтижелерін тұжырымдау.

Белхожаева Д.Ж.: зерттеу тұжырымдамасын әзірлеу, зерттеудің мақсаты мен міндеттерін айқындау, Қазақстан Республикасындағы үздіксіз білім беруді реттейтін нормативтік-құқықтық актілерді талдау, үздіксіз білім берудің құқықтық тетіктерін зерделеу және қолжазбаның бастапқы нұсқасын дайындау.

Тұрғынбай А.Н.: Қазақстан және Германия елдеріндегі үздіксіз білім беру жүйесінің теориялық және құқықтық негіздеріне қатысты ғылыми әдебиеттерді зерделеу, Германияның үздіксіз білім беру саласындағы тәжірибесін талдау, зерттеу материалдарын жүйелеу және алынған нәтижелерді талқылауға қатысу.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Мақала Абай атындағы ҚазҰПУ есебінен 2026 жылғы 21 мамырдағы № 05-04/568 бұйрыққа сәйкес университеттік грант жобасы аясында дайындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тұрғынбаева Б.А. *Андрагогика*. - Алматы: Алатау баспасы, 2011. - 180 б.
2. Вершовский С.Г. *Непрерывное образование: историко-теоретический анализ феномена*. - СПб., 2008. - 151 с.
3. Высоцкая И.В. и др. *Университет третьего возраста в системе обучения пожилых людей в Германии // Современные исследования социальных проблем*. - 2020. - Т. 12. - № 2. - С. 217-231.
4. Morris T.H., Steinmüller B., Rohs M. *Examining barriers to participation in further and continuing education in Germany: Why a regional perspective is (still) important // International Review of Education*. - 2022. - Vol. 68. - № 4. - P. 551-577. DOI: 10.1007/s11159-022-09968-4.
5. Pihlainen K., Ehlers A., Rohner R., Cerna K., Kärnä E., Hess M., Hengl L., Aavikko L., Frewer-Graumann S., Gallistl V., Müller C. *Older adults' reasons to participate in digital skills learning: An interdisciplinary, multiple case study from Austria, Finland, and Germany // Studies in the Education of*

Adults. - 2023. - Vol. 55. - No. 1. - P. 101-119. DOI: 10.1080/02660830.2022.2133268.

6. Ackermann T.P., Seifert A. Older Adults' Engagement in Senior University Lectures and the Effect of Individual Motivations // *Frontiers in Education*. - 2021. - Vol. 6. - Article 591481. DOI: 10.3389/feduc.2021.591481.

7. Košmerl T., Mikulec B. 'You have to run it like a company': The marketisation of adult learning and education in Germany and Slovenia // *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. - 2021. - Vol. 12. - No. 1. - P. 47-63. DOI: 10.3384/rela.2000-7426.ojs3466.

8. Mathias M. Der Wert des späten Lernens: Bildung im Alter in einer Gesellschaft des langen Lebens: Dissertation zur Erlangung des Grades einer Doktorin der Philosophie (Dr. phil.). - Karlsruhe: Pädagogische Hochschule Karlsruhe, 2026. - URL: <https://phka.bsz-bw.de/frontdoor/index/index/docId/710> (дата обращения: 08.09.2026).

9. Schöffter O. Perspektiven selbstbestimmter Produktivität im nachberuflichen Leben: Wider dem Trend zu einem kurativen Bildungsverständnis // *Selbsthilfe und Engagement im nachberuflichen Leben: Weichenstellungen, Strukturen, Bildungskonzepte* / Hrsg. von P. Zeman. - Regensburg: Transfer-Verlag, 2000. - S. 217-249.

10. Schmidt-Hertha B. Wissenschaftliche Weiterbildung für Ältere // *Handbuch Wissenschaftliche Weiterbildung* / W. Jütte, M. Rohs (Hrsg.). - Wiesbaden: Springer VS, 2020. - S. 369-384.

11. Савина Н.Н. Модели системы дополнительного образования в современном мире // *Профессиональное образование в современном мире*. - 2016. - Т. 6. - № 2. - С. 324-332. - DOI: 10.15372/PEMW20160219.

12. Карипбаев Б.И. Геронтологическое образование в Республике Казахстан: социально-гуманитарный аспект // *Вестник КазНПУ*. - 2018. - № 4(56). - С. 142-150.

13. Толубекова Б.Х., Хведелидзе Т.Б., Сайлибаева Ж.Ю. Образовательное право: общее понятие, система, структура и принципы // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Юриспруденция*. - 2023. - № 1(71). - С. 70-79. DOI: 10.51889/1810-8636.2023.1.71.011.

14. Satbaeva A.M., Tursynbaeva G.I. Globalization and Innovation in Higher Education of the Republic of Kazakhstan: Legal Problems and Prospects // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Юриспруденция*. - 2025. - № 4(82). - С. 57-68. DOI: 10.51889/2959-6181.2025.82.4.006.

References:

1. Tyrgynbaeva B.A. *Andragogika*. - Almaty: Alatau baspasy, 2011. - 180 b.

2. Vershlovskij S.G. *Nepreryvnoe obrazovanie: istoriko-teoreticheskij analiz fenomena*. - SPb., 2018. - 151 s.

3. Vysockaja I.V. i dr. *Universitet tret'ego vozrasta v sisteme obuchenija pozhiyih ljudej v Germanii* // *Sovremennye issledovaniya social'nyh problem*. - 2020. - Т. 12. - №. 2. - S. 217-231.

4. Morris T.H., Steinmüller B., Rohs M. Examining barriers to participation in further and continuing education in Germany: Why a regional perspective is (still) important // *International Review of Education*. - 2022. - Vol. 68. - № 4. - P. 551-577. DOI: 10.1007/s11159-022-09968-4.

5. Pihlainen K., Ehlers A., Rohner R., Cerna K., Kärnä E., Hess M., Hengl L., Aavikko L., Frewer-Graumann S., Gallistl V., Müller C. Older adults' reasons to participate in digital skills learning: An interdisciplinary, multiple case study from Austria, Finland, and Germany // *Studies in the Education of Adults*. - 2023. - Vol. 55. - No. 1. - P. 101-119. DOI: 10.1080/02660830.2022.2133268.

6. Ackermann T.P., Seifert A. Older Adults' Engagement in Senior University Lectures and the Effect of Individual Motivations // *Frontiers in Education*. - 2021. - Vol. 6. - Article 591481. DOI: 10.3389/feduc.2021.591481.

7. Košmerl T., Mikulec B. 'You have to run it like a company': The marketisation of adult learning and education in Germany and Slovenia // *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. - 2021. - Vol. 12. - No. 1. - P. 47-63. DOI: 10.3384/rela.2000-7426.ojs3466.

8. Mathias M. Der Wert des späten Lernens: Bildung im Alter in einer Gesellschaft des langen Lebens: Dissertation zur Erlangung des Grades einer Doktorin der Philosophie (Dr. phil.). - Karlsruhe: Pädagogische Hochschule Karlsruhe, 2026. - URL: <https://phka.bsz-bw.de/frontdoor/index/index/docId/710>

bw.de/frontdoor/index/index/docId/710 (дата обращения: 08.09.2026).

9. Schäffter O. Perspektiven selbstbestimmter Produktivität im nachberuflichen Leben: Wider dem Trend zu einem kurativen Bildungsverständnis // Selbsthilfe und Engagement im nachberuflichen Leben: Weichenstellungen, Strukturen, Bildungskonzepte / Hrsg. von P. Zeman. - Regensburg: Transfer-Verlag, 2000. - S. 217-249.

10. Schmidt-Hertha B. Wissenschaftliche Weiterbildung für Ältere // Handbuch Wissenschaftliche Weiterbildung / W. Jütte, M. Rohs (Hrsg.). - Wiesbaden: Springer VS, 2020. - S. 369-384.

11. Savina N.N. Modeli sistemy dopolnitel'nogo obrazovanija v sovremennom mire. Professional'noe obrazovanie v sovremennom mire. 2016;6(2):324-332. <https://doi.org/10.15372/PEMW20160219>

12. Karipbaev B.I. Gerontologicheskoe obrazovanie v Respublike Kazahstan: social'no-gumanitarnyj aspekt // Vestnik KazNPU. - 2018. - № 4(56). - S. 142-150.

13. Toleubekova B.H., Hvedelidze T.B., Sajlibaeva Zh.Ju. Obrazovatel'noe pravo: obshhee ponjatie, sistema, struktura i principy // Vestnik KazNPU imeni Abaja. Serija: Jurisprudencija. - 2023. - № 1(71). - S. 70-79. DOI: 10.51889/1810-8636.2023.1.71.011.

14. Satbaeva A.M., Tursynbaeva G.I. Globalization and Innovation in Higher Education of the Republic of Kazakhstan: Legal Problems and Prospects // Vestnik KazNPU imeni Abaja. Serija: Jurisprudencija. - 2025. - № 4(82). - S. 57-68. DOI: 10.51889/2959-6181.2025.82.4.006.

МРНТИ 10.63.01
УДК 349.22

<https://doi.org/10.51889/2959-6181.2026.85.3.011>

Қ. Тұрлыханқызы^{1*} , Ж.А. Хамзина¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(e-mail: *kuralay_turlykhan@mail.ru, mmmmmp13@mail.ru)

СОЦИАЛЬНО-ПАТЕРНАЛИСТСКИЙ ЗАПРОС И ЦЕННОСТЬ ТРУДА: ЭМПИРИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА КАЗАХСТАНА

Аннотация

В статье обосновываются социальные и ценностные основания модернизации трудового законодательства Республики Казахстан. Исследовательская проблема обусловлена ограниченностью юридико-технического подхода, при котором реформирование сводится к устранению дефектов норм, дублирования положений и редакционной сложности. Социально-эмпирический анализ дополняет правовую ревизию сведениями об ожиданиях граждан в отношении занятости, социальной защищённости, справедливости и достоинства труда. Эмпирическую основу составили результаты вторичного анализа массового социологического опроса взрослого населения Казахстана и глубинных экспертных интервью. Анализ выявил преобладание социально-патерналистского запроса к государству, включающего обеспечение занятости, поддержание социальной устойчивости, снижение основных жизненных рисков и защиту уязвимых групп. Среди общественных ориентиров значимое место занимают трудолюбие, знания, профессиональная честность и достойное существование.

Социально-патерналистские ожидания выражают потребность в государственных гарантиях и реально доступной защите трудовых прав. Их институциональное воплощение предполагает действенные процедуры, развитое социальное партнёрство и коллективное представительство работников. Признание общественной ценности труда требует справедливой оплаты, безопасных условий, уважения достоинства работника и понятного законодательного